

Ζωή σαν λεωφορειακή διαδρομή Τούμπα – ΑΧΕΠΑ

Γράφει ο Γιάννης Πλαχούρης // *

Αναφορές για την ψυχολογική νουβέλα του Μάκη Τσίτα «Πέντε στάσεις», εκδ. Μεταίχμο

Την τελευταία δεκαετία έχουν εμφανιστεί έργα μιας ιδιαίτερα αξιόλογης και, νομίζω, σημαντικής γενιάς Ελλήνων πεζογράφων. Λεπτά βιβλία σε όγκο και σε πνεύμα, επιδέξια να πουν ακριβώς αυτό που θέλουν, που αξιολογούν με σαφήνεια εσωτερικές κι εξωτερικές δράσεις, που αποκαλύπτουν τη γνώση για τον άνθρωπο και υπηρετούν (συντηρώντας και διευρύνοντας) τη γλώσσα μας. Ο Μάκης Τσίτας έχει το δικό του μερίδιο και τη θέση του σε ό,τι συντελείται. Λιγόλογος, ακριβής, ικανός, δημιουργεί με τη ζεστή γραφή του λογοτεχνικά αφηγήματα έξυπνα στη σύλληψη, θαυμάσια στη δομή, πολύ ενδιαφέροντα στην πλοκή και αμείλικτα στο βάθος τους.

Οι ήρωες των πεζογραφημάτων του είναι μικροαστοί που περιγράφονται στην υπαρξιακή τους εξαθλίωση και στις κάποιες -πολύ σπάνιες- ανάσες ευτυχίας τους. Ξεκινούν πιστεύοντας σε όλα και καταλήγουν να μην πιστεύουν σχεδόν σε τίποτα. Το

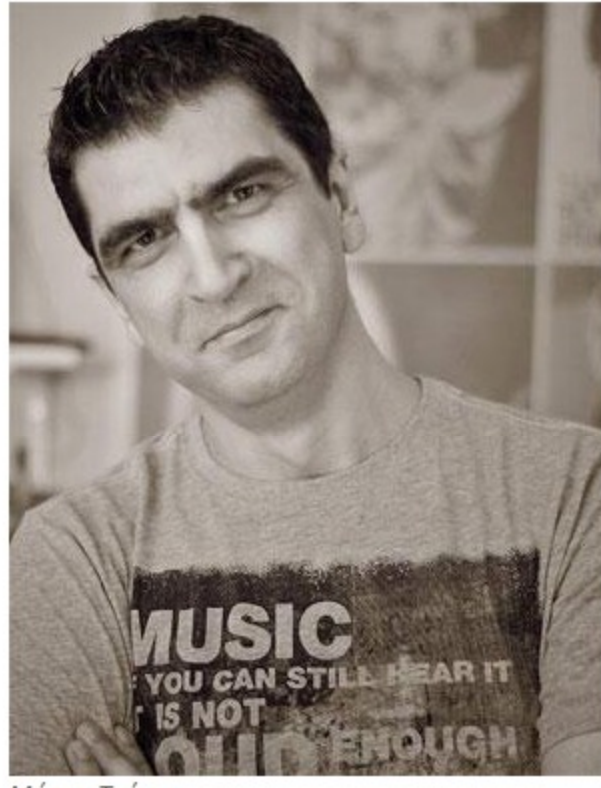
ψέμα της ζωής τους αποκτά νόημα επειδή σταδιακά μεταβάλλεται στην αλήθεια της. Πρόκειται για χαρακτήρες που ξεχύνονται με ανησυχητική υποταγή για την τύχη τους, που πρέπει να τους δούμε ως κατάλοιπα μιας εποχής και μιας ηθικής που επιχειρεί να διασώσει την αξιοπρέπεια του ατόμου μέσα σ' έναν κόσμο στυγνό, μηχανικό, μεθυσμένο και από απόγνωση και από ελπίδα. Η ζωή τους μοιάζει να συμφωνήθηκε μ' έναν εαυτό που δεν επιθυμεί πια να υπάρχει. Ζουν στο μεγαλύτερο μέρος τους ψυχικά πεθαμένοι. Αυτοί οι καθημερινά επαναλαμβανόμενοι θάνατοι μπορεί να δημιουργούν ένα υπέρβαρο φορτίο από ερωτήματα για όνειρα που δεν πραγματοποιήθηκαν και ατομικά «θέλω» που καταπνίγηκαν στα κοινωνικά «πρέπει», όμως δίνουν απαντήσεις. Κατατέθηκαν ως ευκαιρίες για να στοχαστούμε τι δεν πάει καλά στον δικό μας κόσμο. Όσα περιγράφει ο Μάκης Τσίτας συμβαίνουν. Σε οικείους, σε γνώριμους, σ' εμάς. Είναι μικρά ή μεγάλα δολώματα για να μας φέρουν μπροστά στον καθρέφτη. Εκεί θα δούμε, όσοι από εμάς έχουν τη δύναμη να δουν, τη ματαιότητα του ειδώλου, τον τρόπο να οριστεί/πλαστεί το πεπρωμένο των ανθρώπων και την ευθύνη που έχει κάθε άνθρωπος σε αυτό το πλάσιμο.

Στο βραβευμένο ψυχολογικό μυθιστόρημα «*Μάρτυς μου ο θεός*» ο άνεργος Χρυσοβαλάντης, λίγο πριν από την Ολυμπιάδα του 2004 στην Αθήνα, καταθέτει μια τολμηρή –πολιτική, μετασηματισμένη σε υπαρξιακή– μαρτυρία για την Ελλάδα του ευδαιμονισμού, της κομπίνας, των ρουσφετιών, της θρησκοληψίας, τη μίζα, της μοναξιάς, της κατάντιας μας, βιβλίο προφητεία, θα έλεγα, για την οικονομική κρίση που μας τσάκισε στη συνέχεια, απόδειξη ότι μόνο ο λογοτέχνης που ξέρει να αφουγκράζεται τους καιρούς μπορεί να αφαιρεί έγκαιρα και το προσωπίο τους.

Στην πρόσφατη, ψυχολογική νουβέλα «*Πέντε στάσεις*» (εκδόσεις Μεταίχμο, επιμέλεια Μπελικά – Αντωνία Κουμπάρη, σχήμα 13×21, σελ. 80, Μάρτιος 2020), η συναισθηματική νοσηλεύτρια Τασούλα παραδίδεται στους φόβους για το «*τι θα σχολιάσουν*» και πώς να «*μην το μάθουν*» οι άλλοι (=γονείς, φίλοι, γνωστοί κ.τ.ό.). Η καθημερινότητά της είναι μια διαδρομή Τούμπα –ΑΧΕΠΑ, που μοιάζει με δρομολόγιο πέντε στάσεων, οι οποίες μπορεί να συμβολιστούν και σε ισάριθμα κομβικά σημεία (Ερωτας, Επάγγελμα, Παιδιά, Διαζύγιο και θάνατος στην ευρύτερη εκδοχή του -εκτός από τον φυσικό υπάρχουν κι άλλοι). Η Τασούλα, υπολογίζοντας υπερβολικά τη γνώμη του περιβάλλοντος, καταστρέφει τη ζωή της. Ανέχεται για μεγάλο διάστημα τον απάνθρωπο άνδρα της, υποφέρει στωικά τη βία, τους εξευτελισμούς, τις απιστίες του. Προσπαθεί και βρίσκει διεξόδους για να κρατήσει όσο γίνεται περισσότερο τη σχέση τους. Το κάνει επειδή, στην όχη και τόσο μακρινή εποχή της, διδάχτηκε να υπομένει, να υποχωρεί, να μην μιλά, πιστεύοντας πως με αυτόν τον τρόπο προστατεύει και ...διαφυλάσσει την οικογενειακή γαλήνη. Κάποτε βέβαια αντιδρά, παίρνει διαζύγιο, ξέρει πια να διεκδικεί και ν' αντιστέκεται, ανατρέφει πετυχημένα παιδιά, βλέπει εγγόνια, και τελικά μ' ένα απρόσμενο μεγαλείο ψυχής, αυτή τη φορά πηγαίνοντας αντίθετα στο ρεύμα των συμβουλών: «*παράτησέ τον στην τύχη του*», περιθάλλει τον ετοιμοθάνατο πρώην άνδρα της με το περίσσειμα της καρδιάς της. Κατανοεί την κατάντια του και τον φροντίζει, που σημαίνει πως δεν χρειάζεται ούτε να τον συγχωρήσει, ούτε να τον αγαπήσει. Η άβυσσος, μας ειρωνεύεται ο Μάκης Τσίτας, δεν είναι στα έγκατα του ανθρώπου, αλλά στα κληροδοτήματα του περιβάλλοντός του.

Η διαπίστωση έρχεται από έναν καλό δημοσιογράφο που έμαθε με το επάγγελμά του να ξεχωρίζει το σημαντικό, να είναι μέρος της κοινωνίας, να βρίσκει και να παρουσιάζει τις αιτίες των φαινομένων, να καταφεύγει στην Τέχνη για να συμπληρώνει την επαφή του και την επικοινωνία του με τον κόσμο.

Θυμίζουμε ότι ο Μάκης Τσίτας γεννήθηκε το 1971 στα Γιαννιτσά. Πήρε πτυχίο δημοσιογραφίας και συνεργάστηκε με ραδιοφωνικούς σταθμούς στη Θεσσαλονίκη. Από το 1994 ασχολείται στον χώρο των εκδόσεων (Περίπλους, Index, Diastixo.gr). Λογοτεχνικά κείμενά του έχουν συμπεριληφθεί σε ανθολογίες, έχουν δημοσιευτεί σε περιοδικά και εφημερίδες κι έχουν μεταφραστεί σε πολλές γλώσσες. Έργα του παρουσιάστηκαν κατά καιρούς σε διάφορα θέατρα, στίχοι του μελοποιήθηκαν από τους Γιώργο Σταυριανό, Τάκη Σούκα, Τατιάνα Ζωγράφου. Έχει εκδώσει δεκάδες βιβλία για παιδιά και 3 για ενήλικες. Για το μυθιστόρημά του «*Μάρτυς μου ο θεός*» που κυκλοφορεί σε 11 ευρωπαϊκές γλώσσες έλαβε το Βραβείο Λογοτεχνίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης 2014 (European Union Prize for Literature). Μετά από περίπου 25 χρόνια φίλιας μαζί του μπορώ να μιλήσω για τη διεισδυτική του ματιά, τη σεμνότητα κι εντιμότητα του χαρακτήρα, τη σφαιρικότητα, την υγεία, τον πλούτο της παρουσίας του. Ξέρει καλά τα εσωτερικά κι εξωτερικά τοπία που περιγράφει.

Μάκης Τσίτας

Και οι δυο χαρακτήρες (Χρυσοβαλάντης στο *Μάρτυς μου ο θεός*, Τασούλα στις *Πέντε στάσεις*), καθένας από τη διαφορετικότητα του φύλου και της θέσης του, απαντούν σε τρία κομβικά ζητήματα: 1^ο ποιες είναι οι μεταβολές του οικογενειακού και ατομικού βίου στη σύγχρονη κοινωνία, 2^ο πώς ορίζεται ο άνθρωπος στην εποχή μας και 3^ο ποια μπορεί να είναι τα όρια της συναισθηματικής υποταγής. Ένας σωρός βιβλίων έχει ασχοληθεί με το θέμα. Έμειναν του σωρού. Καταποντίστηκαν για τις περίπλοκες αναλύσεις, τους σύνθετους χαρακτήρες, το άγχος αν οι αντιλήψεις που διατύπωναν ήταν ανεδαφικές ή όχι, τη σύγχυση στον τρόπο ανάπτυξης. Εδώ έχουμε δυο ισάξιες περιγραφές κι έναν πρωτότυπο δρόμο που μας οδηγεί δεξιοτεχνικά να γνωρίσουμε για παράδειγμα την Τασούλα, η οποία πονά, στοχάζεται, εξομολογείται, αυτοσαρκάζεται.

Ο δημιουργός της την παραδίδει στην κρίση μας αληθινή, με τα θετικά και αρνητικά της στοιχεία. Την προσεγγίζουμε πολύ εύκολα για πολλούς λόγους. Πρώτα την ακούμε στον εσωτερικό της διάλογο. Σκέφτεται φωναχτά. Σχολιάζει το λάθος ή την ορθότητα μιας απόφασής της παρουσιάζοντας το αποτέλεσμα μόνο, χωρίς φλυαρίες, ψυχογραφίες, οικτιρισμούς, αυτοαναλύσεις. Αφήνει έτσι πεδίο στον αναγνώστη -όμοια με γείτονα που ακούει από τη μεσοτοιχία- να συμπληρώσει τη δική του εκδοχή για τα κίνητρα και τις προθέσεις για όσα της συμβαίνουν και για να ξαφνιαστεί για το πόσες πολλές από τις εμπειρίες της Τασούλας, ανεξαρτήτως φύλων, είναι και δικές του. Η βία, η απιστία, ο συμβιβασμός, οι χωρισμοί κ.ά. έχουν πολλές μορφές και επίπεδα.

Το εγχείρημα είναι άκρως επικίνδυνο. Παρόμοια τέχνη διήγησης υπηρετείται από ιδιαίτερα δύσκολο λόγο: σαφή, ταπεινό, καίριο στις επισημάνσεις του. Ταυτόχρονα πρέπει να ανανεώνεται σ' εκφράσεις, ρυθμό, ενέργεια. Τι κάνει ο συγγραφέας μας; Θεατροποιεί τον γραπτό του μονόλογο. Η γραπτή αφήγησή του περιέχει πολλά γραμματικά και συντακτικά στοιχεία του προφορικού λόγου (μικρές φράσεις, ελλειπτικές προτάσεις, εκφωνήματα κ.ά.). Το γλωσσικό ιδίωμα της Θεσσαλονικιάς Τασούλας «-με» και «σε» αντί για «μου» και «σου»- η ξαφνική διακοπή μιας σκέψης για να αρχίσει μια άλλη, όπως γίνεται στις συνομιλίες, οι αρκετοί ιδιωτισμοί της, ενισχύουν την ζωντάνια και τον αυθορμητισμό της. Τη δεχόμαστε ως αυθεντική, ενώ με τη δωρική λιτότητα (διαβάστε, παρακαλώ, την ποίηση του Μάκη Τσίτα) και τη συνοχή της εξομολόγησής της αποκτάμε το διαβατήριο για την πρόσβαση στα νοήματα της ζωής. Το θεωρώ επίτευγμα, επειδή αναλύεται πολύ απλά κι εύκολα η συντριπτική πλειονότητα των ανθρώπων. Υπάρχουν ελάχιστοι που η βούληση – θέλω φτιάχνει τον κόσμο τους και αμέτρητοι που το περιβάλλον διαμορφώνει τα θέλω.

Η Τασούλα και οι άλλοι ανήκουν στο δεύτερο κύκλο. Δρουν μηχανικά. Κυβερνιούνται, όπως όλοι μας, από τις επιθυμίες τους, που δυστυχώς δεν παράγονται από τη βούληση. Αντίθετα δημιουργούν μια πολλαπλή, δυσαρμονική και αντιφατική «βούληση». Η Τασούλα καθοδηγείται από τις εξωτερικές επιδράσεις που παράγουν επιθυμίες και φέρνουν αντίστοιχες σκέψεις, οι οποίες τελικά πλάθουν πολλά θέλω. Γλιτώνει όταν συνειδητοποιεί την πτώση που προκαλεί παρόμοια στάση ζωής όπου το θέλω διαμορφώνεται από το περιβάλλον. Της δίνεται λοιπόν η δυνατότητα να ελέγξει κάπως τα κέντρα λειτουργίας (διανοητικό, συναισθηματικό, ενστικτώδες-σεξουαλικό), ελεύθερα στον αληθινό ρόλο τους, και μπορεί να αντισταθεί στο αντίστροφο ρεύμα που μπορεί να την/μας συντρίψει Παρόμοιο παιχνίδι στην εποχή μας, όμοια με άλλες εποχές, μπορεί να φαίνεται χαμένο. Ο Μάκης Τσίτας δεν το πιστεύει. Η Τασούλα στο τέλος ανασύρει από το, με κεφαλαίο, Θέλω της τη φροντίδα για έναν ετοιμοθάνατο, έστω κι αν πρόκειται για τον δράστη που κατακρεούργησε τη ζωή της. Υπογραμμίζω ξανά ότι το κάνει χωρίς να τον αγαπά πια και χωρίς κανένα συμφέρον. Η στάση της εκφράζει την ελπιδοφόρα διαπίστωση πως την ποιότητα κάθε πράξης δεν την ορίζει η ηθική μιας εποχής, που μεταβάλλεται, αλλά οι σταθερές αξίες που υπάρχουν και κάνουν το τέρας του αυτοματισμού να είναι Άνθρωπος. Σημασία δεν έχει να ζεις αλλά το πώς ζεις. Είναι σπουδαίο ένα έργο τέχνης να γίνεται ο ανεπανόλητος καθρέφτης για να δεις, χωρίς διαστρεβλώσεις, όχι το είδωλο αλλά τον υπεύθυνο. Και όσα να σου πουν ή να σου περιγράψουν για ένα βιβλίο, πρέπει να το διαβάσεις για να δεις και να βρεις μόνο σου το νόημά του.

Να είσαι καλά, Μάκη Τσίτα, κι ευχαριστούμε.